

Osmanlı İmparatorluğu'nda Avcılığa İktisadi Bir Bakış: 1678 Yılı Av Organizasyonu

Gökay Karaduman* - Dorukhan Selçuk**

Giriş

İnsanoğlunun fizyolojik ihtiyaçları arasında yer alan beslenmenin ana öğelerinden olan avlanma, tarihsel olarak insanın temel ihtiyacının çok ötesinde bir anlam kazanmıştır. Avcılık, insanlık tarihi boyunca beslenmenin yanı sıra sosyal, askeri ve ekonomik bir faaliyet olarak da karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda toplumlarda gelenek ve ritüele dönüşen avcılık, nesiller boyunca bir tecrübe ve bilgi aktarım mekanizmasına da evrilmiştir. Farklı medeniyetlerde avlanma yöntemlerinin benzerliği ise evrensel birtakım kurallar ve değerler bütünü oluşturmasını sağlamıştır. Avcılık, tarihsel olarak iki farklı ölçekte yapılagelmiştir. Bunlardan ilki bireysel ya da küçük gruplarla yapılan avlanma faaliyetidir. Bir diğeri ise sultan, padişah ya da kralların katıldığı çoğunlukla uzun süren ve hanedanlık düzeyinde kalabalık bir topluluk ile yapılan avlardır.

Avcılığın insanoğlunun et ihtiyacını karşılamasının yanında farklı birçok unsuru ve etki alanı bulunmaktadır. Bunlardan biri, devletler açısından avcılığın savaş tatbikatı olarak görülmesidir. Daha önce savaş sahasında yer almamış acemi ve genç yaştaki savaşçıların avlanma esnasında kılıç, ok-yay, mızrak, tüfek vb. savaş aletleriyle talim yapması bir öğrenme süreci olarak kabul edilir. Aynı zamanda avlanma ve savaş aletlerinin ortak ya da benzer oluşu, savaş aletlerinde gerçekleştirilecek olası teknolojik yenilikler için de test sahasını mümkün kılmaktadır. Avcılık; bilgi, tecrübe ve yetkinlik gerektirdiğinden iyi avcı olan liderler için halkına ya da diğer devletlere karşı

* Dr., Ardahan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, Ardahan/TÜRKİYE, gokaykaraduman@ardahan.edu.tr

** Dr., Marmara Üniversitesi, İktisat Fakültesi, İktisat Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, dorukhan.selcuk@marmara.edu.tr

bir politik güç aracıdır. Diğer bir yandan insanlar için avcılık; bir eğlence, şenlik ya da spor olarak görülmüştür. Özellikle sultanların katıldığı kalabalık av organizasyonları, bu açıdan farklı toplumsal unsurların bir arada vakit geçirdiği, toplumsal iletişimin sağlandığı bir alanı ifade etmektedir. Bu bağlamda avcılık aynı zamanda bir kültür ögesidir. Tüm bunların ötesinde bu çalışmanın da ana konusunu teşkil eden avcılığın iktisadi unsurları, avlanma faaliyetinin bütün aşamalarında kendini göstermektedir. Avcılık temelde üç aşamalı bir faaliyettir. Birinci aşaması hazırlık ve planlama aşamasıdır. Bu aşamada kimlerin ava katılacağı, av yeri, av hayvanı, konaklanacak yerler, kullanılacak araçlar ve aletler gibi unsurlar karara bağlanır. İkinci aşama avın gerçekleştiği aşamadır. Son olarak üçüncü aşama ise avın ekonomik, siyasi, psikolojik ve sosyolojik hasılasının elde edildiği ve değerlendirildiği aşamadır. Tüm aşamaların tamamlanması için ise iktisadi anlamda bir fon ayrılması gerekmektedir. Gerek bireysel gerekse kraliyet avları için her aşama, iktisadi ihtiyaçları ve sonuçları doğurmaktadır. Ava hazırlanırken kullanılacak araçlar, konaklama, av sahasına gidiş, yolda ve av esnasında insanlar ve avda kullanılacak köpek, at, doğan vb. hayvanlar için gerekli temel gıdalar avcılığın maliyetlerini oluşturur. Tüm bunların tedariği ve lojistiği ise avlanma faaliyetinin iktisadi yönünü ortaya koymaktadır. Üstelik avlanma faaliyetinin ölçeği büyüdükçe buna paralel olarak ekonomik etki alanı da büyüyecektir. Son aşamada elde edilen hasıla ya da pazarlarda satılan et, deri, tüy, boynuz vb. ürünler ise avlanma sonucunda ortaya çıkan ticari faaliyetin göstergesidir. Bu bağlamda avcılık, mali ve iktisadi bir organizasyon olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatürde Osmanlı Devleti'nde avcılık ile ilgili çalışmalar, genel olarak Osmanlı Devleti'nde spor tarihi, Şikâr-ı Hümayun teşkilatı, avcı kuşu yetiştiriciliği ve Türk kültürü bağlamında ele alınmaktadır. Özellikle Uzunçarşılı'nın çalışmaları, Osmanlı Devleti'nde avcılıkla ilgili teşkilat yapısının ortaya çıkarılmasında önemli bir yere sahiptir.¹ Kahraman'ın "Osmanlı Devleti'nde Spor" adlı çalışmasında yer alan avcılıkla ilgili bölümde ise Osmanlı Devleti'nde av teşkilatı, avlaklar, av hayvanları ve teçhizatlar hakkında bilgiler yer almaktadır.² Ağırman'ın "Edirne'de Sultanların Av

1 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

2 Âtîf Kahraman, *Osmanlı Devleti'nde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1995.

Bahçesi: Hadika-i Hassa” adlı çalışmasında ise av sahalarına ilişkin bilgiler yer almaktadır.³ Ayrıca kültür çalışmaları bağlamında Güven’in “Türklerde Spor Kültürü”⁴, Türkmen’in “Osmanlı’da Av Kültürü”⁵ adlı çalışmaları da avcılığı bir kültür olarak ele almaktadır. Bazı çalışmalar ise avcılık teşkilatına bağlı alt birimler hakkında bilgiler ihtiva etmektedir. Altı’nın “Yeniçeri Ocağının Yetmiş Birinci Ortası: Seksoncular (Samsoncular)”⁶, Erkan’ın “Üsküdar’da Konumlanmış Bir Ocak: Tazıcılar Ocağı”⁷, Kıran’ın “Avcılığın Osmanlı Devlet Yapısındaki Yeri: Doğanlılar”⁸ adlı çalışmaları müstakil olarak avcılıkla ilgili ocaklar hakkında yapılan bazı çalışmalardır.

İnbaşı’nın “Osmanlı Devleti’nde Avcı Kuşu Yetiştiriciliği/Bazdaranlık Batı Anadolu Örneği” adlı çalışmasında, Batı Anadolu’da avcılıkla ilgili görevlilere verilen kuşçu (bâzdar) tımarları incelenmiştir.⁹ Mehmet Türkmen’in, “Osmanlı Devleti’nde Atlı Avcılıktan Bir Kesit” adlı çalışması¹⁰ ve Mustafa Nuri Türkmen’in “Osmanlı’da Av Seferleri” adlı çalışmasında¹¹ arşiv belgelerinden yararlanılarak av organizasyonu ve av masrafları hakkında bilgiler yer almaktadır. Bu çalışmalar ise literatürde avcılığı iktisat tarihi bağlamında ele alan çalışmalar olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışmada IV. Mehmed döneminde Şikar-ı Hümayunların mali-iktisadi yönleri üzerinde durulmuş, elde edilen veriler iktisat tarihi bağlamında değerlendirilmiştir.

3 Mehmet Ağırhan, “Edirne’de Sultanların Av Bahçesi: Hadika-i Hassa”, *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 1, S. 1, Ocak 2009, *Türk Kültüründe Av*, s.72-78.

4 Özbay Güven, *Türkler’de Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.

5 Mustafa Nuri Türkmen, *Osmanlı’da Av Kültürü*, Bilge Kültür Sanat, 1.Basım, İstanbul 2013.

6 Aziz Altı, “Yeniçeri Ocağının Yetmiş Birinci Ortası: Seksoncular (Samsoncular)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C 6, S. 3, Eylül 2020, s. 1038-1050.

7 Nevzat Erkan, “Üsküdar’da Konumlanmış Bir Ocak: Tazıcılar Ocağı”, *Eskiyeni*, 40, Mart 2020, s. 321-340.

8 Batuhan İsmail Kıran, *Avcılığın Osmanlı Devlet Yapısındaki Yeri: Doğanlılar*, Libra Kitap, İstanbul 2019.

9 Mehmet İnbaşı-Tahsin Hazırbulan, “Osmanlı Devleti’nde Avcı Kuşu Yetiştiriciliği/Bazdaranlık (Batı Anadolu Örneği)”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C 7, S. 19, Kasım 2020, s. 655-677.

10 Mehmet Türkmen-Cengiz Buyar, “Osmanlı Devleti’nde Atlı Avcılıktan Bir Kesit”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 12, S. 66, Ekim 2019, s. 427-432.

11 Mustafa Nuri Türkmen, “Osmanlı’da Av Seferleri”, *Türk Kültüründe Av*, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 1, S. 1, Ocak 2009, s. 22-32.

Kaynak ve Metodoloji

Osmanlı Devleti'nde avcılıkla ilgili veriler daha çok *Şikar* ya da *Sayd* adı altında Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde (BOA.) yer alan avcılıkla ilgili müstakil belgelerde veya Şikar-ı Hümayunların masraflarını gösteren tayinat defterlerinde yer almaktadır. Osmanlı Arşivi'ndeki ilgili kaynaklar genellikle padişahla birlikte avlara kimlerin katıldığını, gidilecek av sahasını (şikargâh), menzilleri, avın her aşaması için insanlar ve hayvanların arpa, et, odun, saman vb. temel ihtiyaç ürünlerini ve bu ürünlerin tedarik zincirini gösteren bilgileri ihtiva etmektedir. Bu kaynaklardan elde edilecek veriler ile avcılığın mali, iktisadi unsurlarını ve etkilerini elde etmek mümkündür. Bu çalışmanın ana kaynağını oluşturan Osmanlı Arşivi'ndeki avcılıkla ilgili vesikalar daha çok IV. Mehmed döneminde yoğunlaşmaktadır. Bu durum IV. Mehmed'in avlanmaya olan düşkünlüğünün tezahürüdür. Onun avcılığa olan bu ilgisi, literatürde "Avcı Mehmed" tabiri ile anılmasına yol açmıştır. Bu çalışmada da özellikle IV. Mehmed'in padişah olduğu 1678 yılı av organizasyonları üzerinde durulmuştur. İlgili yılda IV. Mehmed ile avlara kimlerin katıldığı, bu avlar için yapılan devlet harcamaları ve av sebebiyle ortaya çıkan iktisadi faaliyetler irdelenmiştir. Ayrıca avcılığın ilgili dönemde Osmanlı Devleti hazinesine olan maliyeti ve iktisadi ölçeği iktisat tarihi bağlamında ele alınmıştır. Çalışmada, Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'ndeki tayinat defterleri ve şikar-ı hümayunları ihtiva eden mali evraklar ana kaynak olarak kullanılmış, bunun yanı sıra dönemi konu edinen kronikler ve avcılık ile ilgili yazında yer alan ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır. Çalışmanın dönemi, Osmanlı Devleti ile Rusya Çarlığı arasında yapılan savaşların ve mücadelenin (1676 – 1681) olduğu yıllara tesadüf etmektedir. Özellikle Çehrin kuşatması (1678) sırasında şikar-ı hümayunların durumu çalışmanın diğer bir konusudur.

Tarihsel Bir Miras Olarak Avcılık

Türklerde avcılık Oğuzlardan itibaren devam eden bir töre anlayışı etrafında şekillenmiştir.¹² Erkek çocuklara, Togan (doğan), Tuğrul, Çağrı gibi avcı kuşların isimlerinin verilmesi, avcılığın Türklerde önemli olan aile yaşantısını dahi etkilediğini göstermektedir.¹³ Avlanmadaki bu anlayış

12 Mehmet Ali Hacıgökmen, *Türkiye Selçuklularında Avcılık*, Kömen Yayınları, 1. baskı, Konya 2012, s. 7.

13 Kahraman, *age.*, s. 191.

bir miras olarak özellikle Selçuklular ve Osmanlılar tarafından da tatbik edilmiştir. Selçuklular'da Sultan Alparslan'ın, Sultan Melikşah'ın, Sultan Muhammed Tapar'ın, I. Alaeddin Keykubat'ın avcılığa önem verdikleri ve ava çıktıkları bilinmektedir.¹⁴ Osmanlı Devleti'nde de Yıldırım Bayezid ve I. Murad döneminde avcılığın önemli bir gelişme gösterdiği, I. Murad'ın, II. Murad'ın, Kanuni Sultan Süleyman'ın ve özellikle de IV. Mehmed'in ava oldukça meraklı olduğu bilinmektedir.¹⁵

Türklerde hükümdar ve beylerin çeşitli sebeplerle verdikleri büyük ziyafetlere Toy denilmektedir. Toyler bazen av esnasında ya da önemli av organizasyonları sonrasında düzenlenmekteydi. Avın eğlence ve merasim yönünü gösteren toy geleneği Osmanlılarda da benzer şekilde devam etmiştir.¹⁶ Türklerde avcılık geleneğinin bir kaynağı da İslamiyet'tir. Avcılık ile ilgili hadisler, av köpeklerinin ve av kuşlarının kullanımı ve usulleri ile ilgili dini tavsiyeler bu alanda ayrı bir kültürü ortaya çıkarmıştır.¹⁷

Bu bağlamda kadim bir gelenek üzere şekillenen avcılığın bir diğer unsuru ise avda kullanılan araçlardır. Kesici ve delici av aletlerinin yanı sıra bir pars, doğan, şahin, köpek, at vb. hayvanlar da çeşitli sebeplerle avlarda kullanılmıştır. Özellikle avda kullanılan avcı kuşlar ve köpekler ortak bir avlanma aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Selçuklular'da, emrinde av halkı olan Emir-i Şikâr adı verilen emirler bulunmaktaydı. Bu av halkı, avcı kuşlar ve köpeklerin bakımı ve yetiştirilmesinden sorumluydu. Benzer şekilde Harzemşahlar ve Safeviler'de de avcılıkla ilgili benzer bir teşkilat yapısı bulunmaktaydı.¹⁸ Ayrıca Selçuklular'da avcı kuşlara bakan ve onları yetiştiren bâzdarlar bulunmaktaydı.¹⁹ Bâzdar tabiri, Osmanlı Devleti'nde de özellikle klasik dönemde avcı kuşu yetiştiricileri için aynı şekilde kullanılmaya devam etmiştir.

14 Hacıgökmen, *age.*, s. 30,125; Erdoğan Merçil, "Selçuklularda Av", *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, Bahar S. 8, 2018, s. 141.

15 Mustafa Alkan-Ferdi Gökbuğa, "XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Av Teşkilatı'nın Silistre Sancağındaki Yapılanması", *Akademik Bakış*, C 9, S. 17, 2015, s. 27.

16 Salim Koca, "Toy", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 41, İstanbul 2012, s. 271.

17 Hafız Yakup Şükrü Efendi, *İslam'da Avcılık*, Gelişim Matbaası, Ankara 1988, s. 21,22.

18 Hacıgökmen, *age.*, s. 36,37.

19 Merçil, *age.*, s.144.

Şikar-ı Hümayun Teşkilatı

Osmanlı Devlet’inde padişah ile yüksek rütbeli devlet adamları, padişahın ailesi, av teşkilatı görevlileri ve bazen de halkın katıldığı avlara “Şikar-ı Hümayun” denilmektedir. Şikar-ı hümayunlar her ne kadar bir av merasimi olsa da ekonomik açıdan büyük bir organizasyon ve bir plan dâhilinde gerçekleşmekteydi. Bu organizasyon, Osmanlı Devlet Arşivleri’ne yansıdığı kadarıyla avcılıkla ilgili genel mali hazırlıklar, erzakın av sahasına getirilmesi, mühimmat ve zahirenin tedariki ve görevlilerin ödemelerini kapsamaktadır. Kalabalık bir merasim olan şikar-ı hümayunlarda ava katılan padişah ve saray erkanının yanı sıra avcılık teşkilatı görevlileri de bulunmaktaydı. Bu görevliler, Osmanlı Devleti içerisinde geleneksel biçimde teşkilatlanmıştı.

Osmanlı Devleti’nde avcılık teşkilatına mensup görevliler temelde iki avcı hayvan üzerine şekillenmiştir. Bunlar av köpekleri ve avcı kuşlardır. Av köpekleri içerisinde ise tazı, zağar ve samson cinsi köpekler bu teşkilatlanmanın ana ögesini oluşturmaktadır. Bu köpeklerin yetiştirilmesi ve avda kullanılmasına yönelik hizmetleri ifa eden bu görevliler, yeniçeri ocağına mensuptular.²⁰ Benzer şekilde avcı kuşlar etrafında şekillenen diğer bir teşkilat bulunmaktaydı. Genellikle avlarda doğan, şahin, balaban, atmaca, zağanos ve çakır gibi yırtıcı kuşlar kullanılırdı. Osmanlı Devleti’nde padişahların yanında bulunan rikab ağalarından olan ve padişah ile av yapan zümrenin amirlerine şikâr ağaları denilmekteydi. Bunlar, sarayın erkân-ı biyrun (birun) denilen dış hizmetinde bulunan avcı başları; çakırcıbaşı, şahincibaşı ve atmamacıbaşı’dır. Ayrıca enderun erkânından ve Erkan-ı Havass-ı Cüvani’den olan doğancıbaşı ve beraberinde doğancılar bulunmaktaydı. Avcı kuşlarla ilgili görevlilerin temel görevi ise yırtıcı avcı kuşları bulup, yetiştirip ve eğitip padişahın avlarında kullandırmaktı.²¹ Av teşkilatının kuşçu görevlileri tımar ve ulufe ile gelir elde etmekteydiler.²² Avcı kuşu yetiştiricileri hizmetleri karşılığında ise bazı vergilerden muaf tutulmuşlardı. Eğer sorumluluğunda olan avcı kuşu saraya getirmezler ise mürde-baha adında bir vergi öderlerdi.²³

20 Uzunçarşılı, *age.*, s. 165-199.

21 Uzunçarşılı, *age.*, s. 421.

22 İnbaşı-Hazırbulan, *age.*, s. 659.

23 Abdülkadir Özcan, “Doğancı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 9, İstanbul 1994, s. 488.

Osmanlı-Rus Mücadelesi ve 1678 Yılı Av Organizasyonu

1678 yılı şikar-ı hümayunlarının öncesi ve sonrası av organizasyonunun takibi ve değerlendirilmesi açısından önemli bir yere sahiptir. Dönemin siyasi konjonktürü ve askeri hareketliliği çalışmanın ana kaynağı olan şikar-ı hümayunla ilgili müstakil arşiv belgelerinin de tahlil ve tetkikini etkilemektedir. Bu çerçevede, 1678 yılı Çehrin Kuşatması ile ilgili yazın da çalışmada dikkate alınmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgulardan anlaşılmaktadır ki seferlerden bağımlı ya da bağımsız bir şekilde padişah ava çıkmaktadır. Padişah avlarının aniden gelişen bir eğlenceden ya da kişisel bir hobiden ziyade oldukça hazırlıklı ve kapsamlı bir süreç olduğu anlaşılmıştır. İlgili döneme ilişkin Osmanlı arşivlerinde yer alan şikar-ı hümayuna ait belgeler bunu kanıtlar niteliktedir.

Ukrayna hatmanı Daroşenko'nun karargâhı olan Çehrin'i Ruslar'a teslim etmesi, Osmanlı Devleti'nin müdahalesini gerekli kılmıştı. Çehrin'i almak için Serasker Vezir İbrâhim Paşa ile Kırım Hanı Selim Giray görevlendirildi.²⁴ 1677 yılında İbrâhim Paşa'nın komutasında 40.000 kişilik bir kuvvetle gerçekleştirilen ilk seferden olumlu bir sonuç alınamadı.²⁵ Bunun üzerine İbrâhim Paşa ve Selim Giray Han görevlerinden alındılar.²⁶

20 Ekim 1677 tarihinde Sadrazam Mustafa Paşa'nın bahçesinde vezirler ve bütün devlet erkânı Çehrin'e düşünülen yeni bir sefer için bu defa padişah IV. Mehmed'in de Silistre'ye kadar orduya eşlik ettiği bir harekât kararlaştırılmıştı.²⁷ Bundan 6 ay sonra 23 Nisan 1678'de Osmanlı ordusu İstanbul'dan Çehrin'e doğru yola çıktı.²⁸ IV. Mehmed'in ise Hacıoğlupazarı'nda orduyu Çehrin'e uğurlayıp Mayıs-Eylül ayları arasında Silistre'de kaldığı ordudan ayrı bir şekilde konaklamış olduğu Silistre ve civarında ise âdet olduğu üzere ava çıktığı bilinmektedir.²⁹ Çehrin kuşatması 21 Temmuz günü başlamıştı. 33. Gün kale duvarlarının altından açılan iki lağımın patlatılması ve sonrasında yapılan topyekûn bir hücumla kale 21 Ağustos 1678'de alındı.³⁰

24 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s. 85.

25 Abdülkadir Özcan, "Çehrin Seferi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 8, İstanbul 1993, s. 250.

26 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *age.*, s. 88.

27 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *age.*, s. 86.

28 Kahraman Şakul, *Çehrin Kuşatması 1678*, Timaş Yayınları, İstanbul 2022, s. 41.

29 Şakul, *age.*, s. 155-157.

30 Şakul, *age.*, s. 157; Özcan, *age.*, "Çehrin Seferi", s. 250.

Çehrin'e olan harekate IV. Mehmed'in kısmi iştiraki bölgeye gidilen menzillerde avlanma faaliyetinin varlığını ortaya koymaktadır. Çalışmanın ana kaynağı olan Osmanlı arşivi evraklarından, Çehrin seferinin hem öncesinde hem kuşatma anında hem de fetihten sonra dahi IV. Mehmed'in üst düzey devlet adamları ile avda olduğu anlaşılmaktadır. Başarısız olan ilk Çehrin kuşatmasının yapıldığı 1677 yılının Kasım ayında Çatalca ve Silivri taraflarında birkaç günlük ava çıktığı bilinmektedir.³¹ Ayrıca 1677 aralık ayından 1678 nisanına kadar şikar-ı hümayun için kaydedilen tayinat defterinin³² varlığı, IV. Mehmed'in bu tarih aralığında da avda olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bunun yanı sıra, Osmanlı ordusunun Nisan 1678'de başlayan İstanbul'dan Çehrin'e olan yolculuğunda, yol boyunca IV. Mehmed'in geyik, ceylan, keklük ve tavşan avladığı da bilinmektedir.³³ Çalışmada kullanılan arşiv kaynaklarından ise 1677-78 ve 1678-1679 kışlarında şikar-ı hümayunların gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Şikar-ı Hümayunlar planlı ve büyük ölçekli bir tedarik zinciri yönetimini gerektirmektedir. Avla ilgili eşya ve mühimmatın dışında, padişah ve ailesi, devlet erkani ve çeşitli askerler için kullanılacak temel ihtiyaç maddelerinin temini, şikargâha ulaştırılması bu organizasyonun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti'nin özellikle avda kullanılacak zahire için iştirak yoluna gittiği anlaşılmaktadır. Bu iştiraklar ise çeşitli menzillerden gerçekleşmektedir. Tablo 1, 12 Aralık 1677 – 27 Nisan 1678 yılları arasındaki şikar-ı hümayun için bazı menzillerden alınan zahire iştiraklarını göstermektedir. Bu av 140 gün olarak planlanmıştır.

31 Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *age.*, s. 87.

32 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Bab-1 Defteri (D), Başmuhasebe Kalemi (D. BŞM), 335/93.

33 Şakul, *age.*, s. 42.

Tablo 1. Çeşitli Menzillerden Zahire Tedariki

	<i>Arpa (kile)</i> ³⁴	<i>Un (kile)</i>	<i>Saman (kantar)</i> ³⁵	<i>Odun (çeki)</i> ³⁶	<i>Kuru Ot (araba)</i>	<i>Küt (çeki)</i>
Silivri	148.330	9.830	70.000	28.700	958	5.100
Kınıklı	7.500	200	3.000	460	45	-
Çorlu	49.000	3.200	24.000	5.300	500	-
Bergos	43.967	2.576,5	18.698	4.400	1.535	-
Karıştıran	14.500	1.000	8.500	1.700	500	-
Toplam	262.297 ³⁷	16.806,5	124.198	40.560	3.538	5.100

Kaynak: BOA., D. BŞM, 335/93

Tablo 1’de avın tüm aşamaları için hem insanlar hem de hayvanların tüketeceği temel gıda ve yakacak maddeleri ve bunların devlet tarafından satın alındığı menziller görülmektedir. Tablo 1’de görüldüğü gibi insanların ısınma ve yiyecek ihtiyacını karşılayabilecek dakik ve hatab, hayvanlar için ise şair ve saman önemli bir yer tutmaktadır. 12 Aralık 1677 – 27 Nisan 1678 yılları arasında yapılacak şikar-ı hümayun için ihtiyaca binaen öngörülen zahire miktarı ilgili evrakın³⁸ başında belirtilmiştir. Buna göre günlük (fi yevm) 2300 kile arpa, 150 kile un, 1300 kantar saman, 350 çeki odun şeklinde kaydedilmiştir. Bu hesap 140 gün üzerinden 322.000 kile arpa, 21.000 kile un, 182.000 kantar saman ve 49.000 çeki odun şeklinde ayrıca belirtilmiştir. Menzillerden satın alınan zahire ile planlanan tayinat miktarları arasında arpa için 59.703 kile, un için 4194 kile, saman için 57.802 kantar, odun için 8440 çekilik bir fark oluşmaktadır. Bu farkın sebebi bilinmemekle birlikte, planlanan ve gerçekleşen arasındaki farktan kaynaklanabileceği gibi henüz işтира işleminin tamamlanmadığı, daha sonra bu bakayanın diğer farklı menzillerden karşılanabileceği şeklinde de yorumlanabilir.

34 Kile, özellikle kuru meyve ve hububat ölçümünde kullanılan eski bir ağırlık birimidir. Buğday ve unda bir kile 25,6589 kilogram, arpada 23,093 kilogramdır. Detaylı bilgi için bk. Cengiz Kallek, “Kile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 25, Ankara 2022, s. 568.

35 44 okka yani yaklaşık 56,4489 kilogram değerinde eski bir ağırlık ölçüsüdür. Detaylı bilgi için bk. Cengiz Kallek, “Kantar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 24, İstanbul 2001, s. 317.

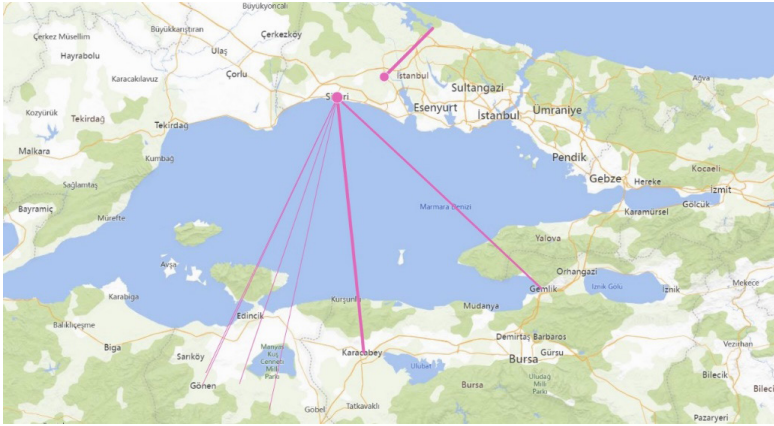
36 Çeki, Türkler tarafından kullanılan bir ağırlık birimidir. Farklı ölçüleri olsa da 19. Yüzyıl-da 176 okka yani yaklaşık 225 kilograma eşitlenmiştir. Detaylı bilgi için bk. Cengiz Kallek, “Çeki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 8, İstanbul 1993, s. 251.

37 Yapılan hesaplamada 263.297 kile arpaya ulaşılmış olup tabloda kâtibin verdiği S kullanılmıştır.

38 BOA., D. BŞM 335/93.

Şıkar-ı hümayunlar için satın alınan zahire kayıtlarında geniş bir ürün yelpazesi ile karşılaşılmiştir. Bazı defterlerde miktar ve menzil bilgileri yer alırken bazı evraklarda ise fiyat, miktar ve varış yeri bilgileri de bulunmaktadır. Harita 1'de varış yeri Silivri olan saman iştirası ve varış yeri Çatalca olan odun ve saman iştiraları gösterilmiştir. Harita 1'de ürünün tedarik edildiği yer ile varış yeri arasındaki doğrunun kalınlığı ürün miktarına göre değişmektedir. Mübaşirler eliyle Silivri'ye götürülmek üzere Mihaliç'ten satın alınan saman miktarı 5000 kantardır. Samanın her bir kantarı 30 akçeden satın alınmıştır. Dolayısıyla Mihaliç'ten satın alınan 5000 kantar saman için devletin ödediği miktar 150.000 akçedir. Silivri'ye götürülmek üzere Mihaliç dışında Gönen, Karesi, Tuzakçı ve Bayramiç'ten toplam 1000 kantar saman satın alınmıştır. Bu iştirâ için devletin ödediği miktar ise 30.000 akçedir. Yine Gemlik'ten Silivri'ye götürülecek 3000 kantar saman 90.000 akçe karşılığında satın alınmıştır. Bunun dışında şıkar-ı hümayun için Çatalca'ya götürülmek üzere Terkos'tan 2500 kantar saman ve 1000 araba odun satın alındığı anlaşılmaktadır. Devlet tarafından 2500 kantar saman için 75.000 akçe, 1000 araba odun için (1 araba=80 akçe) 80.000 akçe ödenmiştir.³⁹

Harita 1. Şıkar-ı Hümayun için Odun ve Saman Tedariği (Ocak 1679)

Kaynak: BOA., İE. ML 16/1525.

Çalışmada elde edilen bulgulardan, şıkar-ı hümayunların hazırlık aşamasında zahire iştirası dışında tazı gibi av köpeklerinin de belirli menzillerden temin edildiği anlaşılmaktadır. 1678 yılının kışında Edirne'de gerçekleşmesi

³⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), İbnülemin (İE), Maliye (İE. ML) 16/1525, 18 Z 1089/31 Ocak 1679.

muhtemel şikar-ı hümayun için Selanik, Yenice-i Vardar, Karaferye, Vodina, Cumapazarı, Serfiçe, Sarıgöl, Yenişehir-i Fener, Tırhala ve Köstendil'de halkın elinde bulunan tazılar devlet tarafından istenmektedir.⁴⁰ Harita 2'de Edirne'ye ulaştırılması istenen tazıların temin edildiği yerleşim yerleri gösterilmiştir.

Harita 2. Çeşitli Menzillerden Av Köpeği Tedariki

Kaynak: BOA., C.SM, 126-6304.

Şikar-ı hümayun organizasyonunun kapsamlı ve planlı olmasının diğer bir sebebi de padişahın yer değiştirmesidir. Padişahın yer değiştirmesi ise devletin yer değiştirmesi anlamını taşımaktadır. Çünkü padişaha ek olarak paşalar, hanım sultanlar, harem-i hümayun, askerler, has ahır görevlileri, ilgili meslek grupları da av için bulunduğu yerden şikargâha doğru hareket ediyor. Bu kalabalık topluluğun avın her aşamasında çeşitli birçok temel ihtiyacının olacağı açıktır. Tablo 2'de 28 Ocak 1679 yılına ait şikar-ı hümayun tayınatları görülmektedir.

40 Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Cevdet (C), Saray (C. SM), 126/6304, 08 L 1089/23 Kasım 1678.

Tablo 2. 28 Ocak 1679 Şıkar-ı Hümayun Günlük Tayınatları

	Şair (kile)	Nan (çift)	Saman (kantar)	Güşt (kıyye)	Hatab (çeki)	Meşal ma'a mühimmat (adet)	Bargir-i mekkari (ru'üs)
Sergi-i Hümayun							
Hazret-i Vezir-i Mükerrer Musahib Paşa	140	650	70	130	20	12	
Vezir-i Mükerrer Hazret-i Kaymakam Paşa ⁴¹	220	800	120	270	30	5	30
Mirahur-ı evvel	12	20	5	15	3	2	
Mirahur-ı sani	3	12	1,5	5	1,5		
Kethüda-i Bevvabin-i Dergah-ı Ali	10	20	3	10	2		
Konakçıyan-ı Hazret-- Şehriyari (2 Nefer)	8	16	4	14	2		
Ser-Bostanan-ı Edirne ma'a Neferat	25	100	8	15	3	2	
Ser-şatran ma'a Neferat	3	13	2	8	1	2	4
Solakan-ı Rikab-ı Hümayun ⁴²	1	8	1	4	1		2
Vekil-i Ser-oda-i Bostani	1	3	0,5	2			
Serracin-i Hassa		25		12	1		
Ser-tabbahin-i Hassa	2		0,5				
Ser-çavuşan-ı Dergâh-ı Ali ve Vekil-i Ser-çavuşan	9	50		26	2		
Ağayan-ı Şıkar-ı Hümayun	16		2,5	8	2		
Huddaman-ı Ahır-ı Küçük		37		10	1		
Mehterhane-i Amire ma'a Neferat	4	25	1,5	12	2	5	6
Ser-etba'-i Hassa ⁴³	2	20	0,5	7	1	1	

41 Ek olarak 3 adet öküz arabası verilmiştir.

42 Ek olarak 1 adet öküz arabası verilmiştir.

43 Kâtip tarafından "30 kile şair ve 15 kantar saman toptan verile deyu başka tezkire verilmiştir." not düşülmüştür.

Mirahur Şeyh Vefa?		40		2	0,5		
Emin-i Matbah Efendi	8		4	10	2	2	
İmam-ı Salis-i Hazret-i Şehriyari Halil Efendi	0,5				0,5	1	2
Kethüda-i Hazine-i Enderun	2		1				
Hızır Ağa Kethüda-i Hazret-i Haseki Sultan ⁴⁴	25	50	4	12	5		
Silahdar-ı Hazret-i Şehriyari	2,5		1		0,5		
Bazdaran-ı Saray-ı Atik ma'a Kethüda	10	17	2,5	5			22
Kâtib-i Serracin-i Hassa		10		4	1		
Harbendegân-ı Miri		15		4			
Kahveciyan ma'a Ser-kahve-i Ağay-ı Darüssaade	3						
Emin-i Hatab	2	6	0,5	2			
İmam-ı Evvel-i Hazret-i Şehriyari	1,5	5	0,5	2	1	1	
Katib-i Masraf-ı Şehriyari	3,5		1		1		
Serracin-i Ahır-ı Küçük		4		2	1		
Bekçi-i Harem-i Hümayun	1						
Kethüda-i Ahır-ı Küçük		4		2			
İmam-ı Sani-i Hazret-i Şehriyari Mehmed Efendi	1,5	5	0,5		0,5	1	2
Çavuşan-ı Sipah ve Silahdar	2	10	1	4			
Emin-i Şehr ⁴⁵	4	20	1	6	1		10
Bevvabin-i Dergâh-ı Ali	1	8	0,5	2			
Fezullah Efendi ⁴⁶	3	30	2	10	1	1	25

44 Ek olarak 20 adet öküz arabası verilmiştir.

45 Ek olarak 5 adet öküz arabası verilmiştir.

46 Ek olarak 3 nefer akkâm (*deveci*) ve 2 Sirem arabası verilmiştir.

Haseki-i Bostani	5	20	3	6	2	1	
Ser-Cerrahan-ı Hassa ⁴⁷	1,5	4	0,5	5	0,5	1	4
Ser-Arabacıyan-ı Hassa ma'a Neferat	2	45	1	8	1,5		6
Matbah-ı ...? Sadr-ı Ali					12	2	5
Kahve-i Hazret-i Haseki Sultan	1,5						
...?-i Sadr-ı Ali							7
...?							2
Üstadan-ı Divan							2
Tahmis-i Şehriyari							4
Kefeli Ali Bey							2
Tahmis-i Mühimmat							4
Tahtırevan							8
Konakçıyan-ı Harem-i Hümayun	8	16	4	14	2	1	
Kılavuz Ağa	1,5	3	0,5	1,5			
Hacı Hüseyin Ser-Meşail ⁴⁸	2	10		2	1		20
Emin-i Cev Efendi		25		10	2		
Emine ...? Kadın ⁴⁹						1	11
Meşalha-i Neferat der nezd-i Harem-i Hümayun ⁵⁰		25		5			27
Kethüda-i Silahdaran ma'a Çavuşan an Edirne ila Astane	3	15		6			
Mehteran-ı Hayme der Hidmet-i Harem	1	5		3,5			

47 Ek olarak 2 adet Sirem arabası verilmiştir.

48 Ek olarak 5 adet öküz arabası ve 20 şütüran (deve) verilmiştir.

49 Ek olarak 4 Sirem arabası ve 2 miri bargir verilmiştir.

50 Ek olarak 10 adet kaltak, 19 adet meşkiyye, 25 adet tobra ve 25 adet yular-ı kendir verilmiştir.

Hazinedaran-ı Biruni	1,5	5		1,5			
Ba-mukabele-i Bargiran-ı Miri Teslim-i Mirahur-ı Küçük							350
Hazine-i Biruni						2	
Mehteran-ı Tabl-ı Alem ⁵¹		50		10	2		
Helvahane					2		
...?					2		
Harem					1		
Kahve-i Hazinedar Ali Ağa	1		0,5				
Parsciyan ⁵²							10
Katib Ağa-yı Darüssaade	4	8	1	3			
Ocakha-i Mezkurin ⁵³							318

51 Ek olarak 2 adet öküz arabası verilmiştir.

52 10 Bargirin 6'sı parsçılara 4 tanesi de zağarcılara verilmiştir.

53 Ocaklara verilen 318 adet bargire ait ayrıntılı bilgi aşağıda yer almaktadır;

Ocakha-i mezkurin	Bargir (ru'üs) (Ruus)
Matbah-ı Hassa ve Harem	54
Matbah-ı Haseki Sultan	15
Matbah-ı Darüssaade	20
Matbah-ı Mergan-ı? Şikar	4
Anbar-ı piriç?	3
Katib-i masraf	6
Fırın- Harci	26
Fırın-ı Has	21
Matbah-ı serkilari	15
...?	12
Matbah-ı Serhazin	7
Ağa-yı Babüssaade	6
Kılar-ı Atik	42
Makiyan	15
Serbazari	8

Lazime-i Enderun-ı Humayun ⁵⁴						49	
--	--	--	--	--	--	----	--

Emin-i Matbah	6
Hüddam-ı Helvahane	20
...?	8
Buzcuyan	4
...?	3
Şakirdan ...?	6
...?	3
Defa Matbah Ser Harem	2
Meşaleciyan-ı Kilar	6
Şemageran-ı Hassa	4
...?	2
Yekûn	318

54 Ocaklara verilen 49 adet meşaleye dair ayrıntılı bilgi aşağıda yer almaktadır;

Meşale ma'a Mühimmat	Adet
Ağa-yı Oda-i Has	2
Silahdar Ağa	2
Çukadar Ağa	2
Rikabdar Ağa	2
Cay Musahib Paşa	2
Oda-i Has	2
Serhazin	5
Kethüda-i Hazine	2
Lazime-i Hazine	2
Ağayan-ı Hazine	4
Ağa-yı serkilari	4
Kethüda-i Kiları	2
Ağayan-I Kiları	4
Kilar-ı Atik	4
Ağayan-ı Seferli	3
Avadanlık-ı ...? Seferli	1
Neferat-ı Bazdaran	3
Avadanlık-ı ...?-ı Bazdaran	1
Kethüda-i Bazdaran	1
Ahur-ı Kethüda-i Hazine	1
Yekûn	49

Kahve-i Haseki Sultan ve Odalık-ı Kadın					4		
Hazinedar Ali Ağa ⁵⁵	10	20	4	4	1	1	
Tathir-i Rah an Cebehane-i Amire ...? ve Beray-ı Mühimmat-ı Arabaha-i Harem-i Hümayun ⁵⁶							4
Nafaka-i ...? Hazret-i Şehriyari ⁵⁷		4					
Çukadar Ağa	2		1	3	1		
Musahib Ahmed Ağa Vekil-i Hazinedar	7		2,5				
Matbah-ı Ser-hazine					7		
Misafir Mehmed Ağa	3		1	3	1		
Silahşör Süleyman Ağa	2	3		2	1		
Dilaver Ağa Kazani	2	10	0,5	2	1		
Silahdar Ağa ⁵⁸							
Vekil-i Ser-kazani	1,5	5					8
Cerrahan-ı Hassa	1,5	6					4
Matbah-ı Ser-kilari					7		
Ağa-yı Sani Hazret-i Haseki Sultan	2		1				
...? Tuti ve papağan? ⁵⁹							
Tahmil-i ...?-i Enderun ⁶⁰							

55 Kâtip tarafından “200 kile şair ve 40 kantar saman toptan verile deyu başka tezkire verilmiştir.” not düşülmüştür.

56 Ek olarak 25 adet kazma, 25 adet kürek ve 15 adet urgan verilmiştir.

57 Ek olarak 10 kıyye dakik (un) verilmiştir.

58 Kâtip tarafından “50 kile şair toptan verilmek üzere tezkiresi verildi. şeklinde not düşülmüştür.

59 4 nefer akkâm (deveci) verilmiştir.

60 1 adet Sirem arabası verilmiştir.

Tahmil-i Bazı Eşya ...? ...? Silahdar-ı Şehriyari ⁶¹						
Körükçü-i Şehzade Efendi	1,5					
Sakayan-ı ...?						2
Tahmil-i Dakik an Edirne ila Bergos ⁶²						
Dilaver Ağa	2	3		2		
İbrahim Ağa	2	3		2		
Musa Ağa	2	3		2		
Bayram Ağa	2	3		2		
...? İbrahim Ağa	2	3		2		
Mehmed Ağa	2	3		2		
Ahmed Ağa	2	3		2		
Matbah-ı Ağa-yı Babüssaade					3	
Ahmed Ağa Mirahur-ı Sani der-sabık	2	6		2	1	
Körükçü	1					
Ser-kilari	3		1		1	
Ocağ-ı Yeniçeriyân der-nezd ...? Hazret-i Hüdavendigâr ve Harem-i Hümayun ⁶³	18	307		53		37
... .. Haseki Sultan	3					
Hoca Halil Ağa					0,5	
Kethüda-i Kilari beray-ı tahmil-i ...? ⁶⁴						

61 1 adet Sirem arabası verilmiştir.

62 100 adet şütüran (yük devesi) verilmiştir.

63 Ek olarak 6 adet öküz arabası verilmiştir.

64 1 adet Sirem arabası verilmiştir.

Tahmil-i ...? an canib-i Emin-i Odun							10
Matbah-ı Ağayan-ı Harem					4		
Matbah-ı Ağa-yı Darüssaade					10		
...? Mergan					1		
Kilaryan?-ı Hassa					1,5		
Nasb? Çelebi Hanende-i Muallim-i Enderun ⁶⁵		5		2			4
Rikabdar Ağa	2		1	2			
Ağa-yı ser-oda-i Has	3		1,5	3			
Katib-i anbar-ı cev ma'a hüddam		8		3	0,5		
Kahve-i Haseki Sultan ⁶⁶							
...? Hazret-i Sadr-ı Ali der-vakt-i ...? Hazret-i Şehriyari ma'a nefsi-i matbah gayr-ez hatab	429	1830	215	638	100		
...? ⁶⁷							
Fırın-ı Has					8		
Ahmed Ağa Vekil-i Hazinedar-ı Musahip	7	6	2,5	2		2	
Musahib Şahin/Şahne? Ahmed Ağa	7	6	2,5	2			
Musahib ...? Ahmed Ağa	7	6	2,5	2			
Eşya-yı Harem-i Hümayun						25	
İsmail Ağa-yı Sadr-ı Ali							1
Osman Efendi Katib-i Hazinedar Ali Ağa	2,5						

65 Ek olarak 1 adet öküz arabası ve 6.000 akçe harcırah verilmiştir.

66 10 kile şair toptan verilmiştir.

67 3 adet öküz arabası verilmiştir.

...? Enderun-ı Hümayun							30
Mastgeran-ı Hassa					1,5		
Enderun-ı Hümayun					30		
Matbah-ı Hassa					34		
Kefeli Ali Bey ...? Mühimmatha ve ...? arabaha	1	5		2			
Ağayan-ı Harem-i Hümayun	80						
Misafir Süleyman Ağa		30		5			
Körükçü-i Ağa-yı Darüssaade	2						
Ağa-yı Darüssaade ⁶⁸	20	30	8	10	1		
Mastgeran							4
Fırın-ı Has							5
Makiyan							5
Fırın-ı has der-nezd-i Haseki Sultan					3		
Ağayan-ı Müteferrikan-ı Hazret-i Sadr-i Ali ...? Haseki Sultan der-hareket an Edirne ila Bergos ve an Bergos ila Edirne	15,5	60	4	20	3		
Bekçi-i Harem an bostananı Edirne	2,5	10	1,5	3			
Çavuşan-ı Sipah ve Silahdar nezd-i Haseki Sultan	1	6		1,5			
Kuşciyan-ı Harem						1	
Kılar-ı Atik der-nezd-i Harem-i Humayun						1	
Serhazin-i Enderun	2		1				
Fırın-ı Harci					6		

68 Ek olarak 20 kile erz (pirinç) ve 25 kıyye revgan-ı sade (sade yağ) verilmiştir.

Hüseyin Halife-i Müteferrikan	2	6		2			3
Ser-bazergan-ı Hassa	5	12	2	4	1		
Daire-i Hazret-i Hatice Sultan der-vakt-i reften an Edirne ila Astane ⁶⁹ (el-vaki' fi 17 Muharrem 1090 ⁷⁰)	100	300	40	100	15	15	150
Helvahane-i Amire an Edirne ila Astane el-vaki' 17 Muharrem Sene 1090							10
Ceman Yekün gayr-ez Sergi-i Hümayun ⁷¹	1220,5	4620	502,5	1475	348,5	122	1027
Hatice sultan	100	300	40	100	15	15	150
<i>Helvahane</i>							10

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Maliyeden Müdevver (Mad), Maliyeden Müdevver Defterler (MAD. d), 5376, 15 Z 1089/28 Ocak 1679.

Tablo 2'de ava katılanlar ve devletin bu kişilere verdiği ihtiyaç malzemeleri görülmektedir. Bu verilerden hareketle kimlerin ava katıldığı, ihtiyaç malzemelerinin çeşitliliği ve avda yaklaşık kaç kişinin bulunduğu tespit edilebilir.

Verilen günlük çift “nan” ın (çift ekmek) kişi başına belirli bir sayı ile verildiği düşünülürse, şikar-ı hümayuna katılan yaklaşık kişi sayısı tahmini yapmak mümkündür. Osmanlı Devlet’inde 17. yüzyılda askeri seferlerde bir askere günlük olarak verilen ekmek sayısı kesin olmamakla birlikte, bellidir. 1672 Kamanıçe seferi ve 1711’de Rusya üzerine düzenlenen seferler, 28 Ocak 1679 yılındaki ava yaklaşık kaç kişinin katıldığına dair karşılaştırma imkânı

69 Ek olarak 20 adet öküz arabası ve 12 adet Sirem arabası verilmiştir.

70 28 Şubat 1679.

71 Tablodaki toplama ek olarak 46 adet öküz arabası, 28 nefer akkâm, 13 adet Sirem arabası, 120 adet şütüran, 2 adet miri bargir, 10 adet kaltak, 19 adet meşkiyye, 25 adet tobra, 25 adet yular-ı kendir, 25 adet kazma, 25 adet kürek, 15 adet urgan, 10 kıyye dakik, 20 kile erz ve 25 kıyye revgan-ı sade verilmiştir. Ekmek, bargir, akkâm ve Sirem arabası toplamlarında farklılıklar saptanmıştır. Tabloda kâtibin verileri paylaşılması birlikte, tarafımızca yapılan hesaplamada 4.656 (+36) çift ekmek 1.000 (-27) ru’us bargir, 7 (-21) nefer akkâm ve 11 (-2) adet Sirem arabası verildiği anlaşılmaktadır.

vermektedir. Kamanıçe seferine dair defterlerden, bir kişiye günde yarım okka (640 gr) yani bir çift ekme verildiği anlaşılmaktadır.⁷² Yine Rusya üzerine düzenlenen seferde, askerlere günlük 641 gr ağırlığında bir çift ekme verildiği bilinmektedir.⁷³ 28 Ocak 1679 şıkar-ı hümayunda toplam 4656 çift ekme verildiği anlaşılmaktadır. Tablo 2'de geniş bir yelpazede ava katılan devlet görevlilerinin kimler olduğu görülmektedir ancak 2-14 Ocak 1679 tarihinde, ferman olunan nan miktarını gösteren başka bir evrak daha dinamik bir veri setini sunmaktadır. Yine baş muhasebe defterlerinden bir kaynak olarak bu defterde şıkar-ı hümayunda verilen günlük ekme tayınatları tespit edilmiştir. Gün gün kaydedilen ekme tayınatları Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. 2-14 Ocak 1679 Şıkar-ı Hümayun Ekme Tayınatları

	2 Ocak 1679	3 Ocak 1679	4 Ocak 1679	5 Ocak 1679	6 Ocak 1679	7 Ocak 1679	8 Ocak 1679	9 Ocak 1679	10 Ocak 1679	11 Ocak 1679	12 Ocak 1679	13 Ocak 1679	14 Ocak 1679
Sadrazam	2200	2200	2200	2200	2200	2200	2200	2200	2200	2200	2200	2200	2200
Musahib Paşa	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500	500
Kaymakam Paşa	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800	800
Kethüda-i Bevvabin	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
Mirahur-ı Evvel	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
Haseki Ağa	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
Yusuf Ağa	-	-	-	-	-	-	40	40	40	40	40	40	40
Mirahur-ı Sani	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12

72 Mustafa Nuri Türkmen, *Kamanıçe Seferinin Lojistik Hazırlıkları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2002, s. 150.

73 Hakan Yıldız, *1711 Prut Seferinin Lojistik Faaliyetleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s. 137.

Kethüda-i Ahır-ı Küçük ma'a neferat	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Şakirdan-ı Ahır-ı Hassa	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
Silahdaran	-	-	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18	18
Silahdar Bayram	-	-	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Hüddaman-ı Ahır-ı Küçük	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12	12
Serracin-i Ahır-ı Has	-	-	-	-	-	-	25	25	25	25	25	25	25
Kethüda-i ...?	-	-	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
Çavuşan-ı Sipah	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Meşaleciyan Hacı Hüseyin	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Toplam	3.907	3.997	4.027	4.027	4.027	4.027	4.092	4.092	4.092	4.092	4.092	4.092	4.092

Kaynak: BOA., D. BŞM 351/102

Şikar-ı hümayunda yer alan üst düzey devlet görevlilerine verilen ekmek ile ordudaki sıradan bir askerin tayını eşit olmayacağından kişi sayısı hakkında kesin bir tahminde bulunmak mümkün değildir. Tablo 3'te görüldüğü gibi yalnızca Sadrazam, Musahib Paşa ve Kaymakam Paşa için verilen günlük ekmek 3500 çifttir. Bu bağlamda, şikar-ı hümayunda yaklaşık azami 4000-4500 kişi olduğu tahmin edilmektedir.

Sonuç

Avcılık insanlık tarihinin en eski faaliyetlerinden biridir. Basit bireysel bir avın ötesinde hanedan avları ya da kraliyet düzeyindeki avlar, avı daha karmaşık ve geniş çaplı bir hale getirmektedir. Dolayısıyla avın ölçeğinin ve biçiminin bu şekilde değişmesi, ava; temel yiyecek arama faaliyetinin çok ötesinde bir anlam kazandırmıştır. Tarihsel olarak farklılaşan av merasimleri, Osmanlı Devleti'nde de geleneksel ve kültürel bir miras çerçevesinde şekillenmiştir. Padişahın katıldığı şikar-ı hümayunlar geniş çaplı iktisadi, içtimai, siyasi ve askeri bir organizasyon olarak karşımıza çıkmaktadır. 1678 yılı av organizasyonlarına odaklanan bu çalışma, Osmanlı arşivinde yer alan

şikar-1 hümayunla ilgili evraklar çerçevesinde avın mali ve iktisadi boyutunu ortaya koymayı amaçlamıştır. İlk olarak avcılığın tarihsel önemine vurgu yapılmıştır. Sonrasında avcılığın aşamalarına dikkat çekilerek, Osmanlı Devleti açısından tüm aşamalardaki planlama ve iktisadi organizasyon ortaya çıkarılmak istenmiştir. Çalışmada, Osmanlı Devleti'nde bir şikar-1 hümayun nasıl başlar, nasıl organize edilir, hangi mevsimlerde yapılır, avdaki temel ihtiyaçlar nelerdir, devlet tarafından nasıl finanse edilir, bu avlar kaç kişi ile yapılır, padişahların avlanma güdülerinin kaynağı nedir gibi sorulara odaklanılmıştır. Yararlanılan arşiv kaynaklarının bazıları bu soruları cevaplama imkânı tanırken, bazı sorular ise kaynakların düzensizliği ve karmaşıklığı sebebiyle net olarak cevaplanamamıştır. Öncelikle şikar-1 hümayunlara katılan kişiler ve bu kişilerin sayısı konusunda çıkarımlar yapılmıştır. Eldeki veriler göstermektedir ki şikar-1 hümayun padişah ve yüksek rütbeli devlet erkanının bir arada bulunduğu geniş çaplı bir organizasyondur. Tablo 2, bu organizasyondaki insan, hayvan ve erzak çeşitliliğini ortaya koymaktadır. Şikar-1 hümayun için devletin vermiş ya da satın almış olduğu malzemelerin temel hayatta kalma ve iâşe malzemeleri olduğu anlaşılmıştır. Verilerden hareketle insanlar için yiyecek olarak daha çok ekmek ve etin, hayvanlar için ise arpa ve samanın verildiği görülmektedir. Bunun dışında aydınlatma için meşale ve yakacak olarak ise odun önemli bir yere sahiptir. Diğer bazı arşiv kaynaklar ışığında yiyecek olarak ekmek ve etin yanı sıra un, pirinç ve yağ da tayın olarak verilen malzemeler arasındadır. Ayrıca taşıma ve nakliyatta kullanılmak üzere at ve deve, araba ve bunların sürücüleri de şikar-1 hümayun için verilen tayinat defterlerinden tespit edilmiştir. Şikar-1 hümayunlar dönemin şartlarına göre nispeten uzun bir yolculuğu gerektirdiğinden gidilecek yolların temizliği ve düzeni de devlet açısından önemli görülmüştür. Yolların temizlenmesine dair araç-gereç tedariki bu durumu kanıtlamaktadır.

Diğer bir yandan, bu kalabalık hanedan üyeleri ve devlet adamlarının ava çıkılırken, av yolunda, şikargâhta ve av sonrasında temel ihtiyaçlarının iâşesi ise devletin öncelikli görevlerinden biridir. Çalışmada elde edilen bulgular bu iâşenin devlet tarafından planlı şekilde yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Özellikle zahire ve temel ihtiyaçların tedarik zinciri Tablo 1 ve Harita 1, 2 ile ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna göre devlet şikar-1 hümayun için birçok iştirâ gerçekleştirmekte ve bunun takibini üstlenmektedir. Harita 1'de av için Silivri ve Çatalca'ya getirilmek üzere çeşitli yerlerden satın alınan odun ve samanın miktarı ve fiyatları, şikar-1 hümayunların devlet hazinesine olan

maliyeti hakkında ipuçları içermektedir. Buna göre, saptanabildiği kadarıyla yalnızca odun ve saman için devletin ödemiş olduğu meblağ 425.000 akçedir. Zahire iştirası dışında ayrıca av köpeği gibi avın temel unsurlarından bir de devlet tarafından av sahasına yönlendirilmektedir.

Çalışma ayrıca odaklandığı dönem itibariyle avcılığıyla meşhur *Avcı Mehmed* yani IV. Mehmed'in ne sıklıkla ava katıldığı, av merakının nereden kaynaklandığı gibi sorulara ışık tutmayı amaçlamıştır. Çalışmada, ele alınan tarih aralığında incelenen arşiv kaynaklarında kaydedilen şikar-ı hümayunların kronolojisi, padişahın sefer öncesi, sefer sonrası ve hatta sefer sırasında da avlar tertip ettiğini göstermektedir. Çehrin'e yapılan ve başarılı olunan ikinci kuşatmada (1678) IV. Mehmed'in bir menzile kadar sefere katılımının arzu edilmesi ve menziller boyunca ava çıkması, şikar-ı hümayunun bir sefer tatbikatı mahiyetini akla getirmektedir. Ancak IV. Mehmed'in gerek seferin hazırlık aşamasında gerek sefer esnasında ve gerek sefer bittikten sonraki dönemde dahi avlar tertip etmesi ava olan kişisel düşkünlüğünün daha önde olduğunu düşündürmektedir.

Bu çalışma, Osmanlı Devleti'nde şikar-ı hümayunların mali ve iktisadi yönünün belirsizliği üzerine bir değerlendirme ve bir yazın geliştirme çabası taşımaktadır. Osmanlı arşivlerindeki tayinat, masraf ve maliye defterlerini konu alacak benzer çalışmalar, Şikâr-ı Hümayunların iktisadi yönlerinin ortaya çıkarılmasında katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

Ağırhan, Mehmet, “Edirne’de Sultanların Av Bahçesi: Hadika-i Hassa”, *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 1, S. 1, Ocak 2009, Türk Kültüründe Av.

Alkan, Mustafa-Gökbuğa, Ferdi, “XVI.Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Av Teşkilatı’nın Silistre Sancağındaki Yapılanması”, *Akademik Bakış*, C 9, S. 17, Kış 2015.

Altı, Aziz, “Yeniçeri Ocağının Yetmiş Birinci Ortası: Seksoncular (Samsoncular)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C 6, S. 3, Eylül 2020.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Bab-1 Defteri (D), Başmuhasebe Kalemi (D. BŞM), 335/93.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Bab-1 Defteri (D), Başmuhasebe Kalemi (D. BŞM), 351/102.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), İbnülemin (İE), Maliye (İE. ML) 16/1525.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Cevdet (C), Saray (C. SM), 126/6304.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.), Maliyeden Müdevver (Mad), Maliyeden Müdevver Defterler (MAD. d), 5376.

Defterdar Sarı Mehmed Paşa., *Zübde-i Vekayiât*, haz. Abdülkadir Özcan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Erkan, Nevzat, “Üsküdar’da Konumlanmış Bir Ocak: Tazıcılar Ocağı”, *Eskiye* 40 (Mart/March 2020).

Güven, Özbay, *Türkler’de Spor Kültürü*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1992.

Hacıgökmen, Mehmet Ali., *Türkiye Selçuklularında Avcılık*, Kömen Yayınları, 1. baskı, Konya 2012.

Hafız Yakup Şükrü Efendi, *İslam’da Avcılık, Gelişim Matbaası*, Ankara 1988.

İnbaşı, Mehmet-Hazırbulan, Tahsin, “Osmanlı Devleti’nde Avcı Kuşu Yetiştiriciliği/Bazdaranlık (Batı Anadolu Örneği)”, *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, C 7, S. 19, Kasım 2020.

Kahraman, Âtîf., *Osmanlı Devleti'nde Spor*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1995.

Kallek, Cengiz, “Çeki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 8, İstanbul 1993.

Kallek, Cengiz, “Kantar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 24, İstanbul 2001.

Kallek, Cengiz, “Kile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 25, Ankara 2022.

Kıran, Batuhan İsmail, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğancılık”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C 2, S. 5, Mayıs 2015.

Koca, Salim, “Toy”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 41, İstanbul 2012.

Özcan, Abdülkadir, “Çehrin Seferi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 8, İstanbul 1993.

Özcan, Abdülkadir, “Doğancı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, C 9, İstanbul 1994.

Şakul, Kahraman, *Çebrin Kuşatması 1678*, Timaş Yayınları, İstanbul 2022.

Türkmen, Mehmet-Buyar, Cengiz, “Osmanlı Devleti'nde Atlı Avcılıktan Bir Kesit”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C 12, S. 66, Ekim 2019.

Türkmen, Mustafa Nuri, “Osmanlı'da Av Seferleri”, *Türk Kültüründe Av, Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 1, S. 1, Ocak 2009.

Türkmen, Mustafa Nuri, *Kamaniçe Seferinin Lojistik Hazırlıkları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2002.

Türkmen, Mustafa Nuri, *Osmanlı'da Av Kültürü*, Bilge Kültür Sanat, 1. basım, İstanbul 2013.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapıkulu Ocakları I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı., *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

Yıldız, Hakan, *1711 Prut Seferinin Lojistik Faaliyetleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.